

Matěj (Mathias) Žďárský

(Portrét moravského rodáka, učitele, lyžaře,
záchranáře a inovátora)

Jakub Novotný

Matěj (Mathias) Žďárský
(Portrét moravského rodáka, učitele, lyžaře,
záchranáře a inovátora)

Mlýn v Bosně

kresba Matěje Žďárského z roku 1886

(zdroj: medien.dirndlwiki.at)

Jakub Novotný

Matěj (Mathias) Žďárský

Portrét moravského rodáka, učitele, lyžaře, záchranáře
a inovátora

IGLAVIA DOCTA

svazek VIII.

Vydáno při příležitosti výročí 140 let od studijního pobytu
Matěje Žďárského v Jihlavě.

© Jakub Novotný 2014

© akad. malíř Vladimír Netolička 2011 (První kresebný návrh
obálky.)

© Lukáš Mikula 2014

© Vysoká škola polytechnická Jihlava 2014

Poděkování:

Autor touto cestou děkuje kolegovi doc. Martinu Hemelíkovi za vstřícnost i trpělivost související se zařazením tohoto svazku do edice IGLAVIA DOCTA, pracovníkům Státního okresního archivu Jihlava za pomoc s vyhledáním některých podkladů a kolegyni Mgr. Petře Cilové za pečlivé pročtení rukopisu a korekce. Tento svazek je také určitým poděkováním za pohostinství, kterého se mi dostalo při gymnaziálním výměnném pobytu v Lilienfeldu na jaře roku 1993.

Obsah

Osobnost Matěje Žďárského.....	10
Život Matěje Žďárského.....	13
Matěj Žďárský - lyžař a horský záchranář.....	20
Matěj Žďárský - učitel lyžování a sportovní organizátor.....	25
Matěj Žďárský – všestranně nadaný inovátor.....	29
Z publikační činnosti Matěje Žďárského.....	33
Pocty a ocenění Matěje Žďárského.....	35
Výroky Matěje Žďárského.....	38
Ukázky z díla Matěje Žďárského.....	41
Alpská (lilienfeldská) lyžařská technika.....	42
Putování po horách.....	57
Špatné životní návyky.....	59
 Použité zdroje.....	 61
Webové stránky.....	62

Matěj Žďárský (kresba Martin Hemelík)

**Matěj (Mathias) Žďárský
(1856 – 1940)**

Osobnost Matěje Žďárského

V VIII. svazku ediční řady IGLAVIA DOCTA přinášíme portrét slavného moravského rodáka Matěje Žďárského. Od předchozích osobností představených v této ediční řadě se v mnohém odlišuje, zároveň však s nimi mnohé charakteristiky sdílí. Ostatně právě tyto společné rysy opravňují k zařazení portrétu Žďárského pod titulek IGLAVIA DOCTA. Dostalo se mu širokého vyššího vzdělání a sám pak byl velmi aktivní a inspirující. Společným znakem je také vztah k Jihlavě. Na rozdíl od většiny osobností, kterým byly věnovány předchozí svazky, nepatří ale Matěj Žďárský mezi pozapomenuté učence. Přinejmenším v odborných kruzích je jeho přínos připomínán, a to dokonce v celosvětovém měřítku, nicméně povětšinou jen heslovitě formou spíše encyklopedických a někdy trochu zkreslujících informací. Mnoho ohledů jeho osobnosti, aktivit a práce tak postupně zapadá. To lze dokumentovat i tím, že dosud nebyla mimo němčinu (tedy ani v češtině) publikována obsáhlejší práce mapující jeho život a dílo. Předkládaný text není snahou o zaplnění této mezery, ale pokusem alespoň popularizační formou přiblížit čtenáři komplexnější, byť stručný pohled na život a dílo tohoto muže spojeného s Českomoravskou vrchovinou i Jihlavou.

Matěj Žďárský bývá v literatuře označován jako otec či zakladatel alpského lyžování a toto označení mu jistě náleží. Nebyl ani první ani jediný, kdo zkoušel lyžovat v podmínkách strmých strání, nicméně jeho invence, talent, vzdělání, systematickosti, ale i pečlivá evidence, publikační aktivita, vzdělávací činnost a organizační schopnosti z něj

dělají přelomovou osobnost v lyžařské historii. Oblastí lyžování nicméně jeho význam a přínos zdaleka nekončí. Bez nadsázky ho lze považovat za jednoho z prvních metodiků horského záchranářství, propagátora pohybu v horské přírodě i zdokonalovatele potřebného vybavení. Specifičnost jeho osobnosti pak spočívá zejména v tom, že byl v uvedených oblastech skutečný inovátor, tedy nejen tím, kdo dokázal něco objevit, ale i tím, kdo tyto výsledky následně dokázal uvést do života k praktickému využívání, mnohdy dokonce v masovém měřítku.

Žďárský je někdy vykreslován jako trochu podivínský vynalézavý autodidakt žijící v ústraní na samotě u Lilienfeldu. Toto samotářství se však týká pouze způsobu objevení jeho vlastní lyžařské techniky. Když si totiž uvědomíme Žďárského učitelské, umělecké (malířské a sochařské) a technické vzdělání, zcestovalost i jeho aktivity od rozsáhlé publikační činnosti, vedení lyžařských kurzů, kterými prošly řádově desítky tisíc frekventantů (sic!), přes čilé působení v mezinárodní lyžařské komunitě až k práci pro armádu, obraz jeho osobnosti se výrazně mění.

Žďárského vazba na Jihlavu v podobě 4 let strávených v Jihlavě při studiu na vyšší reálce je poměrně často zmiňována v rámci i relativně stručných životopisných informací. To, že Žďárského matka Josefa pocházela z jihlavské rodiny, je již informací dohledatelnou vcelku omezeně. Navíc se domníváme, že mezi obyvateli Jihlavy povědomí o vazbě zakladatele alpského lyžování k tomuto městu téměř neexistuje. Pokud se podaří tento deficit alespoň částečně zmírnit tímto svazkem, pak splní svůj účel.

Je nutné zmínit ještě jednu objasňující poznámku. V celém textu budeme používat u Žďárského jméno Matěj, neboť je tato varianta v česky psaných textech nejčastější (výjimečně i Matyáš) a chceme tím zvýraznit také jeho moravský původ. U příjmení pak budeme užívat jeho variantu Žďárský, neboť se opět jedná o nejčastější variantu v česky psaných textech. Dnes již není asi možné doložit, jak byl Žďárský v dětství rodinou skutečně oslovován. Je jisté, že v dospělosti sám uváděl jméno Mathias a příjmení bez diakritických znamének - tedy Zdarsky. V dochovaných dokumentech pak lze dohledat, že při svém pobytu v Jihlavě byl úředně veden (podobně jako v matrice) jako Mathias Žďiárský.

Život Matěje Žďárského

Matěj Žďárský se narodil 25. února 1856 v Kožichovicích - v obci ležící asi 3 km jihovýchodně od Třebíče. Na místě původního mlýna, ve kterém Žďárský přišel na svět, se dnes nachází dům č. p. 40. Na tomto domě je umístěna pamětní deska připomínající slavného kožichovického rodáka.

Ohledně narození Matěje Žďárského se v řadě zejména německy psaných dokumentů uvádí, že místo jeho narození spadalo do jihlavského německého jazykového ostrova (tzv. Sprachinsel Iglau) a dovozuje se tak jeho německá národnost. Nicméně jak správně uvádí Karel Daněk¹ či Jens Budischowsky,² území Třebíče a jejího okolí nenáleželo do německé jazykové oblasti (německy jako mateřštinou hovořící obyvatelstvo tvořilo v té době v Třebíči pouze přibližně 7 % populace). Průkazné určení národnosti Žďárského tak zřejmě musí zůstat předmětem dalších bádání. Zde můžeme uzavřít slovy Karla Daňka: "...v době, kdy národnost člověka byla dána spíše teritoriálně než jazykově, bylo v podstatě jedno, který ze zemských jazyků si ten či onen občan zvolil coby svůj hlavní vyjadřovací jazyk."³

¹ Daněk, K.: Matěj Žďárský = Matthias Zdarsky: průkopník sjezdového lyžování z Vysočiny. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2004.

² Budischowsky, J.: Zur Familie des Skipioniers Mathias Zdarsky (1856 - 1940). In: Adler - Zeitschrift für Genealogie und Heraldik. 22. Band, Heft 7, September 2004.

³ Daněk, K.: Matěj Žďárský = Matthias Zdarsky: průkopník sjezdového lyžování z Vysočiny. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2004, s. 2.

Vraťme se ale nyní k rodině Matěje Žďárského. Předci slavného lyžaře byli povětšinou řemeslníci nebo úředníci. Nejstaršími dohledatelnými předky jsou jmenovec slavného moravského rodáka Matěj (Mathias) Žďárský a následně Václav (Wenzel) Žďárský. Bližší podrobnosti jsou dochované až o jeho synovi Jiřím (Georgu) Žďárském (1701 - 1761), který zastával úřad soudce v Uhelné Příbrami. Jeho syn Josef Žďárský (1738 - 1824) byl učitelem a patřil mezi iniciátory a propagátory pěstování brambor v Čechách a na Moravě. Z dostupných dochovaných pramenů není jasné, z jakých příčin či za jakým účelem přesídlil do Kožichovic, neboť jeho druhý nejstarší syn Václav (Wenzel) se narodil roku 1768 právě v uvedené obci. Václav Žďárský byl mlynářem na mlýně v Poušově (dnes se jedná o jednu z trebičských čtvrtí). Mlynářem byl i jeho syn Jan (Johann) Žďárský⁴. Jan Žďárský se pak oženil s Josefou Eiglovou, která pocházela z Jihlavy⁵. Z jejich manželství vzešlo deset dětí, pět synů a pět dcer. Jeden ze synů zemřel při porodu, jedna dcera ve věku 2 let a další ve věku 7 let. Nejmladším jejich potomkem pak byl syn Matěj, budoucí zakladatel alpského lyžování. Dva Matějovi bratři působili jako učitelé a dost možná tak předurčili i bratrovu budoucí učitelskou kariéru. František (Franz) Žďárský se zabýval i sportem a publikoval práce o problematice výuky tělesné výchovy. Matějovi bratři byli povětšinou bezdětní (stejně jako on sám) či jejich potomci zemřeli nebo zahynuli (vnuk Františka Žďárského byl vojenský pilot, zahynul v roce

⁴ Syn Jan vzešel z manželství s Mariánou Přerovskou. Rodina Přerovských patřila mezi významné trebičské rodiny.

⁵ Jens Budischowsky v citovaném článku odkazuje na dokument, který spojuje původ jihlavské rodiny Eiglů (původně Aigle) s příchodem hugenotských emigrantů.

1928 při letecké havárii). Jak konstatuje Jens Budischowsky, vzhledem ke své dlouhověkosti byl zřejmě Matěj poslední nositel příjmení Žďárský v dané rodové linii. Dále uvádí, že lze dohledat potomky jedné z Matějových sester žijící v České republice. V souvislosti s rodinou Matěje Žďárského není bez zajímavosti fakt, že byl v příbuzenském vztahu s dalším světoznámým rodákem z Jihlavska a to Josephem Aloisem Schumpeterem (1883 - 1950). Nevlastní Matějova teta Marie Eleonora Žďárská (z třetího manželství Václava Žďárského - Matějův otec Jan byl z druhého manželství) si vzala budoucího továrníka a třeštského starostu Aloise Jakoba Schumpetera, jehož vnukem byl právě v Třebíči narozený ekonom J. A. Schumpeter.

Jan Žďárský zemřel v roce 1857, tedy v jednom roce malého Matěje. Ovdovělá Josefa Žďárská se se svými dětmi přestěhovala do Třebíče. Zde Matěj v letech 1861 - 1866 navštěvoval (českou) farní školu. Následkem nebezpečné dětské hry s několika dalšími chlapci s rozbuškou přišel Matěj nešťastně o levé oko a před nástupem do dalšího vzdělávacího stupně strávil následující čtyři roky léčbou následků tohoto úrazu. V roce 1870 pak nastupuje do Jihlavy na čerstvě otevřenou Moravskou zemskou vyšší reálnou školu Jihlava.⁶ Ve Státním okresním archivu Jihlava jsou dochovány ročníkové výpisy známek. Z nich lze dohledat mimo jiného, že Matěj Žďárský nastoupil ve školním roce 1870/1871

⁶ V souvislosti s reformami školské soustavy po roce 1848 vznikla v Jihlavě roku 1851 samostatná nižší reálná škola, která byla v roce 1869 povýšena usnesením zemského výboru na zemskou vyšší reálnou školu. Tato škola sídlila v budově dnešní Obchodní akademie na náměstí Svobody.

do 1.B. Třídním učitelem byl Johann Grassl a ve třídě bylo celkem 65 žáků, což byl zřejmě jeden z dopadů velkého zájmu o studium na nově otevřené vyšší reálce. Žďárský je zapsán jako Mathias Ždiarský narozený 25.2.1856 na Moravě (Kožichovice), náboženským vyznáním katolík. Jako odpovědná osoba dohlížející na Matěje je uveden Karl Alitzer, úředník s bydlištěm na Triergasse 567 (dnešní Husova ulice). Dá se předpokládat, že zde Žďárský první dva roky studia v Jihlavě i bydlel. Dle záznamů v prvním roce platil školné, v dalších letech byl pak od placení školného osvobozen. Zajímavé jsou také Žďárského známky z německého a českého jazyka. V češtině osciloval po dobu svého studia mezi hodnocením výborně (vorzüglich) a chvalitebně (lobenswert), kdežto v němčině osciloval mezi hodnocením uspokojivě (befriedigend) a dostatečně (genügend).⁷ Z těchto výsledků lze nepřímou vyvozovat, že rodným jazykem Žďárského byla čeština, nikoli němčina jak je v literatuře často uváděno. To samozřejmě nic nemění na tom, že Žďárský po většinu svého života žil v německy mluvícím prostředí a publikoval výhradně v němčině. Martina Mühlbauerová ve své magisterské práci uvádí, že Žďárský během svého pobytu v Jihlavě propadl bruslení, kterému se zde v zimě při každé vhodné příležitosti se spolužáky věnoval.⁸

⁷ Používaná stupnice hodnocení byla: vorzüglich, lobenswert, befriedigend, genügend, nicht genügend a ganz ungenügend (tj. výborně, chvalitebně, uspokojivě, dostatečně, nedostatečně a zcela nedostatečně).

⁸ Mühlbauer, M.: *Konzept eines virtuellen Museums am Beispiel von Leben und Werk von Mathias Zdarsky*. Diplomarbeit. Universität Wien 2012. S. 54. Dostupné z: http://othes.univie.ac.at/20440/1/2012-05-08_0305562.pdf

Po čtyřech letech studia v Jihlavě následně Matěj Žďárský pokračoval ve studiu v Brně na německém učitelském ústavu (K.k. deutschen Lehrerbildungsanstalt Brünn). Toto studium ukončil v roce 1882 úspěšným absolutoriem a přesunul se do Vídně, kde pobýval i jeho starší bratr František. Matěj ve Vídni působil mezi lety 1878 - 1881 jako podučitel a věnoval se i dalšímu pedagogickému studiu. Ve školním roce 1881/1882 pracoval jako učitel na základní škole v dolnorakouském Elsenreithu. Následující školní rok (1882/1883) pak jako učitel ve vězení ve Steinu u Kremže (dnes se jedná o místní část Kremže, resp. Krems an der Donau). Dalších 6 let se věnoval studiu na umělecké akademii v Mnichově (Kunstakademie München), na polytechnice v Curychu (Eidgenössisches Polytechnikum Zürich, dnešní ETH Zürich), dále aktivitám v oblasti gymnastiky a sportu (zřejmě spolu se svým bratrem Františkem) a také cestování po Evropě i po severní Africe.

Z hlediska dalšího života Matěje Žďárského je přelomovým okamžikem rok 1889 a jeden inzerát v novinách, na základě kterého 11. května 1889 koupil za 7000 zlatých zanedbaný statek Habernreith u obce Marktl v katastrálním území dolnorakouského Lilienfeldu (Marktl je dnes největší místní částí Lilienfeldu). Usedlost sestávala ze dvou samostatných obytných objektů a náleželo k ní přes 48 ha pozemků sestávajících ze zahrad, polí, pastvin a lesa. Dodejme, že celá usedlost ležela v nadmořské výšce přes 500 m na západním svahu jednoho z hřebenů dolnorakouského alpského předhůří, jehož vrcholky dosahují 800 m n.m. s výhledem do údolí řeky Traisen, která v daném místě protéká v nadmořské výšce kolem 350 m n.m. Uvedené terénní dispozice předurčily nutnou podobu lyžařské techniky, kterou

zde Žďárský později začal zkoušet. Usedlost Habernreith byla Žďárskému domovem až do jeho smrti.

Vyjma bohaté inovátorské a publikační činnosti v oblasti lyžování, lavin, pobytu na horách a zdravého životního stylu působil Žďárský velmi aktivně i jako lyžařský organizátor a instruktor. Řadu kurzů pořádal i pro armádu. Pro armádu také publikoval speciální učebnici alpské lyžařské techniky včetně doplňků o lavinách a jiných nebezpečích hor. Za svoji práci pro armádu obdržel nejvyšší možné (civilní) císařské vyznamenání za zásluhy Zlatý kříž s korunou. Během první světové války, byť slepý na jedno oko a téměř šedesátiletý, narukoval do rakousko-uherské armády. S hodností kapitána (Hauptmann) působil jako jakýsi lavinový a lyžařský specialista (Alpinreferent) zejména na jižní frontě v Korutanech u údolí řeky Gail. Podle dochovaných výpovědí pamětníků při svém nasazení přispěl k zamezení řady zbytečných lidských ztrát v důsledku nebezpečí hor. Dne 28. února 1916, krátce po svých šedesátinách, během jedné ze záchranných akcí po pádu laviny byl sám následnou lavinou zavalen a přimáčknut ke skále. Utrpěl velmi těžká zranění. Jednalo se mimo jiného o zlomeniny několika obratlů krční páteře, poranění v oblasti hrudní a bederní páteře, zlomeninu křížové kosti, zlomeninu pravé kyčle a otevřenou zlomeninu prvé stehenní kosti. Některé zdroje uvádí celkem až 70 zlomenin. I přes nadstandardní lékařskou péči, které se mu díky věhlasu i jeho mnoha kontaktům dostalo, skončil slavný lyžař jako válečný invalida. Za zásluhy byl Žďárskému koncem roku 1916 propůjčen Rytířský kříž řádu Františka Josefa. Byť si následky utrpěných zranění nesl do konce života, svému tělesnému stavu se nepodal. Pevnou vůlí

a pravidelným cvičením se dokázal i přes pokročilý věk dostat opět do dostatečné fyzické formy a to dokonce tak, že se v roce 1924 opět postavil na lyže a začal znovu aktivně lyžovat.

Na své usedlosti hospodařil až do roku 1939, nicméně zhoršující se zdravotní stav mu již neumožňoval se o sebe samostatně postarat. Zbytek života tedy dožil v hotelu Pittner v dolnorakouském Sankt Pöltnu, kde 20. června 1940 zemřel. Pohřben byl 24. června do hrobky na kraji lesa na pozemku své usedlosti u Lilienfeldu. Matěj Žďárský byl bezdětný mládenec, podle poslední vůle jeho majetek připadl Karolíně Pittnerové.

Matěj Žďárský - lyžař a horský záchranář

Impulsem k zájmu o lyžování byl Žďárskému jako řadě dalších nadšenců Nor Fridjof Nansen a jeho cesta na lyžích napříč Grónskem, respektive zprávy z této expedice. Žďárský si objednal z Norska lyže v roce 1890 a začal je zkoušet na stráních v okolí Lilienfeldu. Kombinace tělesné obratnosti, získaného učitelského a technického vzdělání i jeho systematickosti ho postupně vedly k poznání nutnosti upravit nejen lyžařské vybavení, ale i vlastní lyžařskou techniku pro prudké svahy alpského předhůří. Výsledky svých šestiletých metodických poznatků shrnul v roce 1896 ve svém nejslavnějším díle Lilienfeldská lyžařská technika (kniha samotná vyšla v roce 1897). Jednalo se v podstatě o učebnici pro samouky sestávající z popisu 24 metodických cvičení doplněných fotografiemi demonstrujícími provádění jednotlivých úkonů. Žďárský předpokládal, že popsanou lyžařskou techniku si je možné osvojit během dvou až šesti dní. Struktura knihy a jednotlivých cvičení v prvním vydání byla následující:

Předmluva

Obecné poznámky k ilustracím

A. Lekce

S rovně položenými lyžemi

I. kapitola: Na rovině

- 1. cvičení: Postoj**
- 2. cvičení: Chůze**
- 3. cvičení: Obrat**

II. kapitola: Na svahu do 15°, nejvýše 20°

4. cvičení: Postoj

5. cvičení: Chůze

6. cvičení: Obrat

7. cvičení: Jízda

8. cvičení: Padání

9. cvičení: Brzdění

10. cvičení: Skákání

S nakloněnými lyžemi

III. kapitola: Na svahu do 50°, při vhodných podmínkách až do 60°

11. cvičení: Postoj

12. cvičení: Chůze

13. cvičení: Stoupání

14. cvičení: Kráčení vzhůru

15. cvičení: Obrat

16. cvičení: Jízda

17. cvičení: Traverzování

18. cvičení: Jízda cik-cak

19. cvičení: Jízda s oporou

20. cvičení: Plužení

21. cvičení: Oblouk

22. cvičení: Křížový obrat

23. cvičení: Hadovitý obrat

24. cvičení: Čtvrťkřížový obrat

B. Výlety

C. Výbava

D. Sport

Kromě toho, že vyvinul vhodné lyžařské techniky a vybavy pro alpské svahy, Žďárský také hojně vedl lyžařské kurzy a zorganizoval i několik přelomových sportovních počinů. Sám však spatřoval smysl a význam lyžování zejména jako způsobu zdravé rekreace pro široký okruh lidí a způsob, jak ukázat (zejména městským) lidem krásu zimních hor. Žďárského alpská technika lyžování si rychle našla řadu příznivců a dalších propagátorů, nicméně současně také mnoho odpůrců a kritiků z řad zastánců severské lyžařské techniky. A zdaleka nešlo jen o teoretické pře na poli odborných diskuzí a článků. Prostřednictvím novinového článku Žďárský v roce 1899 vyzval příznivce severské lyžařské techniky na souboj na svahu se sklonem 35 - 50°. Na tuto výzvu sice nikdo nereagoval, nicméně o několik let později (1901) již proběhlo první poměrování zastánců obou lyžařských technik. Žďárského lyžařská technika se postupně prokázala jako efektivnější a bezpečnější právě na strmých svazích. Žďárský sám bez ohledu na věk přes 40 let a osleplé oko byl skvělým lyžařem včetně schopnosti provádět odvážné akrobatické prvky. Uvádí se také, že již v roce 1896 dokázal při sjezdu na lyžích překonat rychlost 100 km/h, nicméně v oficiálních statistikách historie lyžování tento záznam nikde nefiguruje. Při oficiálním měření byla rychlost 100 km/h překročena až v roce 1930, neoficiálně poprvé v roce 1874 Tommy Toddem.

Lyžováním a lyžařskou metodikou Žďárského zájem o zimní hory zdaleka nekončil. Na základě svých lyžařských zkušeností i systematického empirického bádání publikoval formou článků i knih ucelené informace o lavínách (z vydaných knih zmiňme Základy nauky o lavínách z roku 1916). Patří tedy k prvním badatelům v oblasti sněhových lavin. Žďárský

identifikoval čtyři faktory důležité pro vznik laviny: sklon svahu, koeficient tření, velikost vrstvy sněhu a váha sněhu. Vypozoroval, že laviny se tvoří na svahu se sklonem vyšším než 22° a že koeficient tření je nejnižší na neposečených stráních. Objevil také, že nanesený sníh není homogenní, ale ukládá se v různých vrstvách. Váha sněhu že je pak závislá na intenzitě sněžení a že značnou roli při tvorbě lavin hraje také vítr. Podobně jako v případě lyžování nebyl jen teoretikem a metodikem, ale účastnil se i řady záchranných akcí. Již dříve jsme uvedli, že jedna z lavin se mu stala málem osudnou.

Nejslavnější dobová fotografie Matěje Žďárského
(zdroj: *medien.dirndlwiki.at*)

Matěj Žďárský - učitel lyžování a sportovní organizátor

Již jsme zmínili, že Žďárský nebyl jen autor nové lyžařské techniky a aktivní lyžař, ale i známý učitel lyžování a lyžařský organizátor. V roce 1898 založil v Lilienfeldu lyžařský klub, o dva roky později ve Vídni pak založil mezinárodní Alpský lyžařský klub (Alpen-Skivererein). Tento klub byl činný mezi roky 1900 a 1938. Před připojením Rakouska k nacistickému Německu, což vedlo k ukončení jeho činnosti, měl klub více jak 1800 členů. K náplní klubu patřilo také pořádání výukových kurzů lyžování. K obnovení činnosti tohoto klubu došlo až v roce 2003 z iniciace studentů a pedagogů hamburské univerzity.

V historických ročenkách tohoto klubu lze dohledat přehled pořádaných kurzů, které přímo vedl Žďárský, i počty účastníků jednotlivých kurzů. Oba údaje jsou úctyhodné i s ohledem na fakt, že většina kurzů byla pro účastníky zdarma. Kurzy se hojně konaly přímo na Žďárského usedlosti Habernreithu či v Lilienfeldu, později ale i v řadě dalších míst. V lyžařské sezoně 1901/1902 bylo zrealizováno celkem 23 kurzových dnů s celkem 612 účastníky, o rok později 170 kurzových dnů s celkem 1200 účastníky a například v sezoně 1906/1907 celkem 68 dnů s 1858 účastníky. Jeden z kurzů v roce 1906 proběhl v Ostravě pro Beskydský lyžařský klub, v roce 1911 Žďárský vedl kurz v Krkonoších. Kurzy vedl také v Německu (např. v Garmich-Parkenkirchenu) a ve Švýcarsku (Engelberg). Již dříve jsme uvedli, že Žďárský také vedl kurzy pro rakousko-uherskou armádu. První takový kurz proběhl v roce 1903. Jeden z největších armádních kurzů vedených

Žďárským probíhal za války v roce 1915 v Karpatech a prošlo jím 1600 účastníků (důstojníků i řadových vojáků). Celkem přímo pod vedením Žďárského prošlo jeho lyžařskými kurzy přes 20 000 účastníků. Poznamenejme ještě, že Žďárský stál také u zrodu rakouského časopisu Der Schnee (Sníh).

Kožichovický rodák přispěl k rozvoji lyžování i dalším počinem a to uspořádáním “prvního lyžařského závodu ve slalomu v historii lyžování.” Alespoň takto bývá tato událost v literatuře označována, byť vlastní termín “slalom” poprvé použil až v roce 1932 jiný slavný rakouský horolezec s českými kořeny hudební pedagog Dr. Karel Prusík (dodnes se v horolezectví používá tzv. prusíkův uzel). Žďárský sám akci označoval jako “alpský lyžařský závod” (alpines Wertungsfahren), neboť sloužila jako závěrečná examinační jízda pro absolventy jeho kurzů. Technicky se ale jednalo o to, co dnes v lyžování nazýváme slalomem. Je dohledatelné, že umělé překážky jako bezpečnější varianta přírodních překážek (skal a stromů) použil Žďárský již při zkouškové jízdě 24. února 1901 v Sonnwendsteinu nad Semmeringem.

Jako první “slalomový” závod je ale považován ten, který Žďárský pořádal 19. března 1905 u Lilienfeldu. Původně se měl závod konat již 26. února téhož roku, ale kvůli nedostatku sněhu jej musel odložit téměř o měsíc. Díky Žďárského pečlivým záznamům a náčrtům, které později publikoval v obsáhlém příspěvku Základy závodní jízdy (Wettfahrurkunde), jsou k dispozici podrobné informace o celé trase závodu i seznam účastníků. Start závodu byl na vrcholu Muckenkoglu (1246 m n.m.). Trasa s délkou 1950 m s výškovým rozdílem 488 m vedla po severním svahu se

sklonem kolem 45° a bylo na ní rozmístěno celkem 85 branek tak, aby závodníci museli projet 40 oblouky. V dnešní terminologii bychom mohli tento závod klasifikovat jako obří slalom. V polovině tratě byla pasáž, kde závodníci museli zvládnout i 44 m dlouhou rovinku a následně vystoupat přes 250 m dlouhý úsek s převýšením 40 m. Na start se postavilo 23 závodníků, mezi kterými byl například rakouský horolezec a cestovatel, účastník expedic na Kavkaz a později na Špicberky dr. Ämilius Hacker, sochař C. M. Schwerdter, řada lékařů či manželé Kaubovi - závodu se tedy účastnila i žena (Mizzi Kaubová). Závod vyhrál Josef Wallner v čase 12 min 34 s před Franzem Kaubou s časem 16 min 35 s. Čas nejpomalejšího lyžaře byl 35 min 20 s. Vítězný Wallner jako jediný ze závodníků používal dvě hůlky. Povinnou výbavou závodníků byl batoh s minimální hmotností 6 kg. Při organizování závodu, zejména při zajištění celé trati, Žďárskému pomáhalo dalších dvacet osob. Žďárský do startovní listiny zaznamenával i věk a váhu jednotlivých startujících. Průměrný věk závodníka byl 32 let, průměrná váha pak 74 kg. Zaznamenány byly i pády závodníků, “rekordmanem” byl závodník s celkem 16 pády.

Druhý slalom Žďárský uspořádal o rok později 25. března 1906 na svahu kopce Spitzbrand. Délka tratě byla tentokrát pouze 303 m (s výškovým rozdílem 175 m) a bylo na ní rozmístěno 35 branek v přímé linii. Z hlediska dnešní klasifikace se jednalo o slalom. Úkolem závodníků bylo projet celou trať bez pádu pod čas 5 min 50 s. Nikomu ze startujících se to však nepovedlo a Žďárskému okamžitě vyčítali nastavení nezvládnutelných podmínek. Padesátník Žďárský jim jako odpověď předvedl své lyžařské dovednosti - trať projel za 2 min 30 s.

Třetí slalom pak Žďárský uspořádal 14. března 1909 opět na svahu kopce Spitzbrand. Bylo rozmístěno 32 branek, tentokrát však nikoli v přímé linii. Opět bylo nutné projet bez pádu celou trať do stanoveného časového limitu. Tento závod se to podařilo 16 z 44 závodníků. Dalších 16 závodů pořádaných Alpským lyžařským klubem se pak konalo až po první světové válce a s ohledem na jeho zranění bez přímé Žďárského účasti.

Žďárský díky svým aktivitám i publikacím udržoval čilé kontakty s evropskou lyžařskou komunitou a navázal i řadu přátelství. Mezi jeho přátele patřili například německý cestovatel dr. Wilhelm Rickmers (v roce 1912 vydal v Londýně knihu Skiing propagující lilienfeldskou lyžařskou techniku), říšský rada, poslanec a vídeňský radní Victor Silberer, brigádní generál Theodor Edler von Lerch (který propagoval Žďárského techniku lyžování při svém pobytu v Japonsku), anglický lyžař, horolezec a publicista Sir Arnold Lunn, vídeňský univerzitní profesor Erwin Mehl či norský lyžař Hans Horn.

Matěj Žďárský – všestranně nadaný inovátor

Mezi nejznámější technické objevy a vylepšení z dílny Matěje Žďárského patří pochopitelně ty, které se úzce vztahují k jeho vyvinutému a zdokonalovanému lyžařskému stylu. Přesněji řečeno vyvinuté vybavení a lyžařský styl dohromady tvoří neoddělitelný celek.

Jednalo se zejména o nové lyžařské (žďárského či lilienfeldské) vázání, které za využití kovových částí drželo nohu lyžaře ve stabilnější pozici než do té doby běžně používané jednoduché kožené či trstěné vázání, které nevyhovovalo jízdě po strmých stráních v okolí Lilienfeldu. Žďárský si uvědomil, že efektivní vázání musí umožňovat pevnou pozici paty, bezpečné ovládání celé lyže, ale i poklek lyžaře. Při hledání řešení ho inspirovaly brusle (připomeňme, že bruslení propadl při svých studiích v Jihlavě) a podle svých vlastních slov otestoval přes 200 různých způsobů upevnění boty k lyži, než dospěl k uspokojivým výsledkům. Výsledné vázání se skládalo ze spodní ocelové desky, ke které se pomocí koženého řemínku přes špičku a přes nárt připevňovala bota a z nastavitelné patní části. Celé vázání bylo k lyži připevněno před špičkou lyžařovy boty. Nutný výkyv celého vázání a zároveň jeho fixaci k lyži zajišťovala do lyže zapařovaná pružina. V podstatě se jednalo o první podobu dodnes používaného vázání pro skialpinismus. Prostřednictvím a za spolupráce lilienfeldského majitele železářství Karla Engela byl 31. března 1896 úspěšně podán příslušnému rakouskému ministerstvu nový typ lyžařského vázání k patentování. Žďárského patentované vázání bylo později (v roce 1907) také

zavedeno do výbavy rakousko-uherské armády.

Pro podmínky alpských svahů Žďárský přizpůsobil i vlastní lyže. První lyže, které si objednal z Norska, měly délku 2,94 m a šířku 8 cm. Již při jejich prvním vyzkoušení mu bylo jasné, že pro jízdu ze svahu je nutné je zkrátit. Na výrobu lyží doporučoval použít jasanové dřevo, jejich optimální délka měla odpovídat dvojnásobku součtu délky lyžařovy paže a délky chodidla. Špička lyže má být o 2 cm a patka o 1 cm širší než střední část lyže. Samotná špička lyže délky 20 až 30 cm má být zahnutá do výšky cca 15 cm. Celá lyže pak musí být prohnutá tak, aby se bez zatížení dotýkala podkladu jen v oblasti špičky a patky a střední část, aby byla 2 až 3 cm nad povrchem. Žďárský dále používal jednu hůl, která dle jeho doporučení měl být dlouhá alespoň jako vlastní lyže, vyrobena nejlépe z bambusu průměru 38 až 44 mm s 10 cm ocelovou špičkou. Krátkou hůl či dvě hole považoval k lyžování za nevhodné.

I další ze Žďárského proslulých invencí souvisí s pobytem na horách. Jedná se o lehký, snadno přenosný nouzový přístřešek, tzv. Žďárského stan (Zdarsky-Zelt). Byla to obdélníková plachta dlouhá 3 m, která se sešněrovala do podoby stanu či pytle s půdorysem cca 1,8 m x 1,8 m a výškou 1,5 m. Plachta byla vyrobena z nepromokavého pogumovaného jemného plátna. Díky jednoduché konstrukci byla váha stanu pouze několik málo kilogramů. Tento nouzový přístřešek byl určen až pro 8 proti sobě sedících horalů. Toto patentované řešení Žďárský poskytnul volně k použití. Princip Žďárského stanu je dodnes v horolezectví využíván v podobě bivakovacího stanu či vaku. V češtině tomuto vaku horolezci

dodnes říkají Žďárského vak či hovorově žďárák.⁹

Žďárský se podílel na inovaci i dalšího vybavení pro pobyt a záchranné akce v horách. Zdokonalil například záchranná nosítka či se podílel na standardizaci příruční lékárničky. Pro uvedenou lékárničku se používal název ERZ-Koffer (podle jmen jeho původců: Eiselsberg, Rosmanit a Zdarsky). V literatuře lze dohledat, že o nasazení této lékárničky Žďárský, doktor Eiselsberg a doktor Rosmanit jednali v roce 1910 na rakouském ministerstvu železnice.¹⁰

Ke konci života se Žďárský zabýval i problematikou zdravého životního stylu a vzhledem ke svým zraněním i jakousi fyzioterapií. V roce 1932 tak například navrhl břišní obvaz, který pomocí zabudovaného balónku měl řešit problémy s kýlou.

Řadou pozoruhodných zařízení a zlepšováků si Žďárský usnadňoval práci a život na své usedlosti. Jde například o jakýsi rychlovarný hrnec, různé vozíky či stavební přístroje. V roce 1907 si na svém pozemku vybudoval 20 m dlouhý a 4 m široký bazén s důmyslným solárním ohřevem vody. Uvádí se, že byl schopen přitékající vodu o teplotě 7°C ohřát až na 22°C.

⁹ Mimo hlavní téma poznamenejme, že nouzové přenocování (bivak) v nejvyšší nadmořské výšce realizoval český horolezec Josef Rakoncaj spolu s Augustinem da Polenzou v roce 1983 ve výšce 8 561 m n.m. při sestupu z druhé nejvyšší hory světa K2. Rakoncaj dnes vyrábí jedny z nejlepších moderních Žďárského vaků na světě.

¹⁰ Eiselsber, A. F.: Lebensweg eines Chirurgen. Hamburg: SEVERUS Verlag 2010. S. 330.

K těmto Žďárského technickým dovednostem a nápadům připomeňme ještě jeho umělecké nadání a vzdělání. Některé své publikace doplnil vlastními ilustracemi a schématy, dochovaly se jeho studentské práce z mnichovské akademie, sochařské výtvary na usedlosti Habernreith či skici z cest Evropou. Dle dochovaných vzpomínek pamětníků tím okruh jeho zájmů zdaleka nekončil.

Z publikační činnosti Matěje Žďárského

Nejnámějším publikačním počinem Matěje Žďárského je jeho světově proslulá praktická učebnice lyžování s názvem Alpská (Lilienfeldská) lyžařská technika, o jejímž úspěchu mluví i 17 realizovaných vydání mezi léty 1897 a 1925. I toto jediné dílo by bylo dostatečným důvodem k označování Žďárského jako zakladatele alpského lyžování. Žďárský celkem publikoval dalších 8 knih tematicky zaměřených na lyžování, laviny či později na zdravý životní styl. Chronologicky řazeno se jedná o následující tituly:

Lilienfelder Skilauftechnik (Lilienfeldská lyžařská technika)

1. vydání, Hamburg: Verlagsanstalt und Druckerei A.G. 1897. 97 stran. 2. vydání z roku 1903 bylo s pozměněným názvem Alpine (Lilienfelder) Skilauftechnik, 4. přepracované vydání z roku 1912 pak s názvem Alpine (Lilienfelder) Skifahr-Technik. Do roku 1925 vyšlo celkem 17 vydání (nezměněných).

Anleitung für den Gebrauch und die militärische Verwendung der Ski und Schneereifen (Návod na využití lyží a jízdy po sněhu pro vojenské účely). Wien: Hofung Staatsdruckerei 1908. 74 stran. Spoluautorem této vojenské příručky byl kapitán Wahl.

Skisport (Lyžařský sport). Wien: Verlagbuchhandlung Carl Konegen 1909. 123 stran.

Der Einfluß des Winters (Vliv zimy). Diessen vor München: Verlag F. C. Huber 1911. 44 stran.

Für Skifahrer (Lyžařům). Wien: Verlag Carl Konegen 1916. 212 stran.

Elemente der Lawinenkunde (Základy nauky o lavinách). Verlag Höchstes Kommando in Kärnten 1916. 23 stran.

Das Wandern im Gebirge (Putování po horách). Berlin: Verlag R. W. Mecklenburg 1925. 254 stran.

Beiträge zur Lawinenkunde (Příspěvky k nauce o lavinách). Wien: A. B. Z.-Druck- und Verlagsanstalt 1929. 127 stran.

Falsche Lebensgewohnheiten (Špatné životní návyky). Wien: Verlagsanstalt A. K. Perschak 1937.

Vyjma uvedených knižních počínů publikoval Žďárský mezi léty 1897 a 1934 více než 100 odborných příspěvků do různých odborných či populárně naučných časopisů a sborníků. Většinu opět k tématům lyžování, zimy, pobytu na horách, lavin, sportu a zdravého životního stylu.

Pocty a ocenění Matěje Žďárského

Již za svého života se Žďárský dočkal celé řady ocenění a uznání nejen od oficiálních autorit, ale i od odborné komunity. V předchozím textu již některá ocenění byla zmíněna. Mezi nejvýznamnější pocty a ocenění za života Žďárského se řadí:

1905 Čestné členství Lyžařského klubu Velké Británie (Ski Club of Great Britain)

1908 Čestné členství Alpského lyžařského klubu (Alpenski-Verein)

1909 Zlatý kříž s korunou (Goldenes Verdienstkreuz mit der Krone)

1910 Čestné členství Německého turistického klubu (Deutschen Tourings Club)

1916 Rytířský kříž řádu Františka Josefa (Ritterkreuz des Franz-Josefs-Ordens mit der Kriegsdekoration)

1926 Čestné občanství Lilienfeldu

1931 Zlatý řád za zásluhy (Goldene Ehrenzeichen für Verdienste um die Republik Österreich), udělen spolkovým prezidentem Wilhelmem Miklasem

1931 Stříbrný odznak instruktora lyžování
(Silberne Abzeichen eines staatlich geprüften Schilehrers),
udělen rakouským ministerstvem školství

1931 Čestné členství Rakouského horského spolku
(Österreichische Gebirgsverein)

1935 Čestné členství Kandaharského lyžařského
klubu (Kandahar Ski Club)

1936 Čestné členství Rakouského lyžařského
spolku (Österreichische Skiverband)

O Žďárském, jeho díle a jeho přínosu pro lyžařský sport vyšla řada publikací, některé dokonce již za jeho života. Zmiňme např. dvěšeststránkový sborník (Festschrift) u příležitosti osmdesátin Žďárského iniciovaný a editovaný jeho přítelem vídeňským univerzitním profesorem Erwinem Mehlem či lilienfeldským muzeem v roce 1987 vydaný sborník *Mathias Zdarsky - Der Mann und sein Werk* (ed. F. Wolfgang). Dodejme, že všechny významnější či podrobnější publikační počiny vyšly v Rakousku či Německu a omezují se tedy svým dopadem v podstatě jen na německou jazykovou oblast.

V roce 1956 byl iniciativou Erwina Mehla a lyžařského funkcionáře (bývalého rakouského závodníka) Gottfrieda Wolfganga ve Vídni založen Žďárského spolek (Zdarsky-Gesellschaft), který dodnes působí v Lilienfeldu. Zasluhou tohoto spolku byl v roce 1963 odhalen Žďárského pomník z dílny sochařky Iris Hahnl-Faerberové. Byl instalován

v Lilienfeldu u ulice, které nese jméno slavného moravského rodáka *Zdarskysstraße*. V rámci okresního vlastivědného muzea v Lilienfeldu (Bezirksheimatmuseum Lilienfeld) je dále instalována stálá expozice věnovaná Matěji Žďárskému a toto muzeum také spravuje Žďárského archiv.

Zakladatele alpského lyžování připomíná od roku 1959 také vrchol Mount Zdarsky, který leží v Antarktidě, na západním pobřeží Grahamovy země. V dolnorakouské obci St. Aegyd se nachází turistická chata s názvem Zdarsky-Hütte.

Rodiště Matěje Žďárského vyjma již dříve zmíněné pamětní desky na domu č. p. 40 v Kožichovicích připomíná dále třebičská ulice Žďárského (ulice leží na katastru obce Kožichovice). Žďárského ulici lze potom nalézt i v Hostivicích u Prahy. V Jihlavě dosud žádná připomínka čtyřletého studijního pobytu lyžařského průkopníka není. Může jej tedy alespoň částečně připomenout tento svazek ediční řady IGLAVIA DOCTA.

Výroky Matěje Žďárského¹¹

O sportu:

Sport je pouze náhražkou za rozumně vykonávanou práci.

Všechna závodní klání by se měla provozovat takovým způsobem, aby nikdy nedošlo k nesouladu mezi dovedností a krásou i mezi účinností a zdravím.

O zdraví:

Protože většina považuje prostý způsob života za špatný, žijte raději skutečný dobrý život, než okázale uspořádaný ale špatný.

Prostý život se plíží. Hýřivý život pádí: ke smrti.

Nejspolehlivějším lékem je řídit se přírodou.

O vědě:

Věda je nakumulovaná zkušenost. Zkušenost je logicky uspořádaná vzpomínka. Vzpomínka je zachycené pozorování.

¹¹ Přeloženo na základě výběru Franz-Josefa Klause, kustoda Archivu Žďárského v Lilienfeldu. Klaus F-J. (ed.): *Zitate Von Mathias Zdarsky* [online]. Dostupné z: http://www.tiwald.com/zdarsky/download/Zdarsky_Zitate.pdf
Překlad J. Novotný.

Vědění spočívá v logickém uspořádání zkušenosti získané prostřednictvím pozorování. Naše vědění bude proto vždy omezené.

Věda a praxe by měly být provázány podobně jak zdravý duch ve zdravém těle.

O kultuře:

Zánik každé kultury začíná opuštěním cesty etiky. A to, co platí pro celé národy, platí také pro jednotlivce.

Dnešní kultura zničila instinkt, nicméně nezostřila rozum. Pro lidstvo z toho plyne mnoho hlouposti.

Kultura je svízelná snaha o sounáležitost s přírodou.

Ze života:

Snadno se zmýlí ten, kdo hledá pravdu. Kdo ji ale nehledá, žije v omylu.

Svéhlavost je u slabochů náhradou za pevnou vůli.

Toho, kdo něco nedokáže pochopit, lidé nazývají hlupákem. A to, co nedokáží pochopit sami, pak hloupostí.

Pro naše tělo je život až příliš dlouhý, pro našeho ducha příliš krátký.

Onen takzvaný vesmír je jen hracím míčem neznámých sil.

Zchoulostivělost je pro mládež ochromujícím, vrcholová výkonnost pak smrtícím jedem.

Svěží mysl jedná v souladu s rozumem, mdlá mysl v souladu s příkazy.

Nejúčinnějším zákonem, který si lidé utvářejí, je zvyk.

Pouze práce je jediné lidsky důstojné potěšení.

Největším nepřítelem člověka je člověk ve své pošetilosti.

O přírodních zákonech:

Pokud chcete ovládnout přírodní zákony, musíte se jim podřídit.

Příroda je náš nejlepší přítel - proto s ní zacházíme tak ničemně.

Zábavní centra vedou na cestu bezcitnosti – jiné cesty vedou do přírody.

Čím dále od přírody, tím blíže ke katastrofě.

Přírodní zákony jsou vůle Boží. Zákony státu jsou dobrou vůlí omylných lidí.

Ukázky z díla Matěje Žďárského

Přestože publikační aktivita Matěje Žďárského je značně rozsáhlá, je výběr vhodného textu, který má sloužit jako jakási ochutnávka z jeho díla, velice jednoduchý. Nelze nevybrat jeho první knihu Alpská (lilienfeldská) lyžařská technika, která Žďárského nejvíce proslavila. Při překladu předložených úryvků a reprodukce fotografií vycházíme z pátého vydání této publikace z roku 1908 vydaného v Berlíně v nakladatelství Konrad W. Mecklenburg.

Ostatní zde zařazené drobné úryvky z dalších Žďárského knih pak přebíráme (včetně překladu) ze stati Karla Daňka „Patří připomínka Matěje Žďárského do Horáckého muzea?“¹² určené původně pro čtrnáctideník Novoměstsko. Jedná se také o jediné námi dohledané překlady Žďárského textů do češtiny, respektive jejich úryvky.

¹² Daněk, K.: Matěj Žďárský = Matthias Zdarsky: průkopník sjezdového lyžování z Vysočiny. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2004.

Alpská (lilienfeldská) lyžařská technika¹³

Úvod pro samouky
od Matěje Žďárského, čestného člena Lyžařského
klubu Velké Británie a Alpského klubu ve Vídni,
držitele Zlatého kříže s korunou.

Páté, metodicky přepracované vydání se 30
fotografiemi a několika skicami.

Úvod

Blaho lidstva spočívá v přírodě.

Zde popsaná lyžařská technika se bytostně odlišuje
od severské. Severská technika je uzpůsobena pro vrchovinu
a v takovýchto podmínkách se i provozuje na nejvyšší úrovni
a to, co do krásy pohybu, tak do odvahy.

Ale tento způsob jízdy trpí dvěma nedostatky.
Selhává v příkrém terénu se sklonem větším než 35° dokonce
takovým způsobem, že o nějakém sportovně hodnotném
pohybu nemůže být vůbec řeč. Nejedná se o žádné subjektivní
tvrzení, nýbrž vystižení podstaty věci. Jak severská historie,
tak zcela ojedinělé pokusy moderních Norů o „alpinismus“
jasně prokazují, že se příkrým úbočím v terénu vyhýbají
s vysvětlením, že se „nejedná o vhodný lyžařský terén!“

¹³ Překlad J. Novotný.

Druhým nedostatkem moderní severské lyžařské techniky je to, že její zvládnutí vyžaduje velmi dlouhou dobu učení.

„Pokud chcete docílit lyžařského mistrovství, je nutné běhat od mládí!“ Tato nevýhoda pak způsobuje, že v Norsku ne každý, kdo jezdí na lyžích, je ovládá dokonale. Vrcholné výkony se pak nikdy nestanou dostupné pro širší vrstvy obyvatelstva.

U nás ve střední Evropě, kde nejsou vhodné sněhové podmínky a také místní i ekonomické okolnosti ne vždy dovolují každou volnou hodinu prolajdat na sněhu, se severská technika mezi všemi nadšenci či dokonce jako rozšířená dovednost nikdy pořádně neuchytí.

Na druhou stranu je velmi potěšující, že alespoň nepočtená skupinka schopných lyžařů pěstuje severskou techniku a nabízí ji tak ostatním přinejmenším v podobě pasivní podívané.

Než se dostanu k vlastnímu popisu svojí lyžařské techniky, je nutné nejprve ozřejmit, jak jsem se k ní dostal.

Dostalo se mi rozsáhlého a více než obvyklého všestranného, vědeckého, uměleckého a tělovýchovného vzdělání. Ve většině hlavních měst střední Evropy jsem známý díky svým gymnastickým aktivitám. Uskutečnil jsem řadu i náročných cestovatelských počinů, vždy sám a bez jakéhokoli průvodce. Roku 1889 jsem se pak uchýlil na horskou samotu, abych mohl v klidu realizovat své výzkumné a umělecké vize.

Dílem náhody jsem se stal majitelem pozemků, které mají podobu velmi příkrého a na překážky bohatého terénu se sklonem až 58° (měřeno klinometrem).

První roky byly sice velmi bohaté na sněhovou pokrývku, nicméně ve střední Evropě tedy nikdo na lyžování nepomýšlel. Pak ale přišel severský hrdina Nansen a jeho výzva v podobě zprávy o přechodu Grónska na jakýchsi „sněžnicích.“

Všeobecné a zasloužené nadšení, které Nansen vyvolal, zapříčinili i to, že první odvážlivci z různých míst začali zkoušet lyže. Nansen byl prvním zásadním podnětem. Zásluha za následné rozšiřování lyžařského sportu ale náleží také četným dalším lyžařům v Braunlage, Berlíně, Jelení Hoře, ve Vrchlabí, ve Vídni, Mürzzuschlagu, Freiburgu, Frankfurtu nad Mohanem a v mnoha dalších místech.

Přestože jsem i já patřil k jedněm z prvních majitelů lyží, nemohu se k zástupu uvedených lyžařů počítat, neboť jsem se učil lyžovat zcela sám, aniž bych viděl nějakého lyžaře.

Lyžování jsem si takto osvojoval přes šest zim. Zkonstruoval jsem si pro tyto účely přes dvě stě různých typů vázání, než jsem zvládl všechny detaily a zákonitosti této problematiky. Mé gymnastické dovednosti spolu s mojí sportovní ctižádostivostí mi nedovolovaly, aby mi něco přišlo příliš těžké či nezvladatelné a abych něco vzdal. Mým cílem bylo bez pádu, rychle a dokonale ovládnout a zvládnout jakýkoli terén. A protože jsem byl schopen uchopit každý pohyb nejen

z gymnastické stránky věci, ale také z anatomické a fyzikální, byl jsem s to uspořádat celou svoji lyžařskou techniku naprosto systematicky. Když jsem po šesti letech konečně uspokojil svoji lyžařskou žádostivost, byl jsem zvědav, jak lyžují ostatní lyžaři. Podnikl jsem tedy několik cest a ke svému údivu jsem zjistil, že lyžují naprosto jiným stylem. Ve svém poustevnictví jsem tedy vytvořil něco zcela nového. A protože jsem se ihned setkal s četnou slovní kritikou mého stylu, publikoval jsem na podzim roku 1886 základy své techniky pod názvem „Lilienfeldská technika lyžování“. Označení „lilienfeldská“ jsem použil jen z toho důvodu, že moje usedlost leží v katastru obce Lilienfeld.

Publikace této knihy mi přinesla hodně nepřátelství a očerňování. Musel jsem se bránit útokům ze všech stran a to s veškerou energií, kterou jsem disponoval. Nebylo to jednoduché, neboť jsem byl sám proti mnohým a navíc proti klice, která zneužívala sílu velkého sportovního spolku. Využívali nečestných prostředků a osočovali mě z chvástání, aniž by mi dali jakoukoli příležitost k reakci. Jedinými novinami, které mi daly na svých stránkách prostor, byly silberovy „Algemeine Sportzeitung.“ Rád bych zde vyslovil ještě jednou panu Silberovi moje poděkování.

Osočování byla neustále tak pošetilá a naivní, že mi nakonec nezbylo nic jiného, než vyzvat své protivníky k poměření při závodě v příkrém terénu bohatém na překážky svažujícím se pod úhlem větším jak 35°.

Nejprve jsem nabídl vítězi 1000 marek, pak ale jeden z mých milých přátel nabídl tomu, kdo mě porazí, 20 000

marek. Kupodivu najednou bylo v táboře kritiků ticho. Od té doby se o jejich zlé a pomlouvačné řeči nestarám. A kdo dá na jejich řeči, škodí sám sobě.

Co tedy umožňuje moje technika? Každý, kdo bude postupovat podle mých metodických cvičení, může během dvou až šesti dnů ovládat lyže natolik, že zvládne projet jakýkoli terén. Názor, že „toto není vhodný lyžařský terén [*míněny alpské stráně – pozn. JN*],“ nebude zastávat ten, kdo si osvojí moji lyžařskou techniku. Jeden z fanatických nepřátel označil moje vázání nadávkou „stroj na lámání nohou.“ Dvanáct let praxe prokázalo, že ve střední Evropě dochází k nepoměrně více zraněním u „severských“ lyžařů než u „lilienfeldských.“

Německé slovo Ski (lyže) se má vyslovovat „ski“ a nikoli „schi,“ neboť spisovná podoba početných severských dialektů, dánštiny, ale i staronordické islandštiny zní „ski.“

Ski Heil!

Podzim 1908
Matěj Žďárský

Fig. 1 Nošení lyží

Fig. 1 - Nošení lyží

Lyže se nejpohodlněji nosí podobně jako puška. Popruh nesklouzne tak snadno z ramene, pokud předloktí opřeme o lyže na té straně, kde ční ven za zády lyžaře. To lze popřípadě učinit s takovým důrazem, že lyže i s vázáním mohou spočívat na batohu. Je výhodné nasměrovat špičky lyží dozadu, neboť v lese, u plotů či při uklouznutí by mohlo snadno dojít k jejich poškození, pokud by byly nasměrovány dopředu. Nedoporučuji lyže za sebou tahat, působí to podle mě velmi zženštile.

Fig. 2 Připnutí lyží

Fig. 2 - Připnutí lyží

Nejpohodlněji se lyže připínají vkleče. Nejprve je nutné upevnit botu (vhodnou na lyžování) nártním řemínkem. Řemínek nikdy neprovlíkejte zpět řemeními poutky, neboť dochází k jejich přimrzání a následné sundání je pak velmi obtížné. Vázání upravte pro příslušnou délku a šířku boty. Špička boty musí být v ose vázání. Při upevňování svorky špičky je třeba ponechat volnost podrážce pár milimetrů, aby upevnění nebylo příliš těsné. Všechny konce řemínků musí směřovat ven na vnější stranu bot. Řemen na špičce boty se upevňuje nadvakrát, nicméně nesmí nikdy vést pod podrážkou boty. Trn spony, když napínáme řemínky, je třeba odtahovat co nejlehčeji, zejména pokud máme prokřehlá ruce či palčáky.

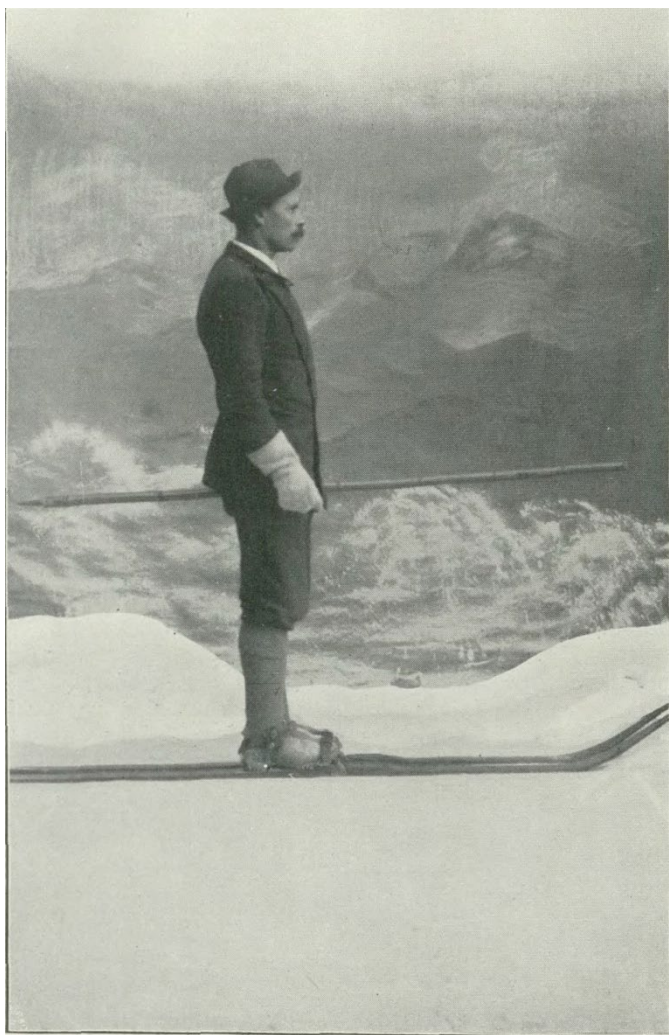

Fig. 3 - Špatný postoj

Fig. 3 - Špatný postoj

Obvyklý vertikální postoj chodce není jako lyžařský postoj vhodný, neboť těžiště je příliš nad patami. Pak stačí jen malý svah či pohyb těla, při kterém se sklouzne vpřed, a lyžař musí zákonitě skončit v nedobrovolném sedu. Začátečník většinou při pádu staví lyže na hranu a tím dojde k dalšímu narušení rovnováhy.

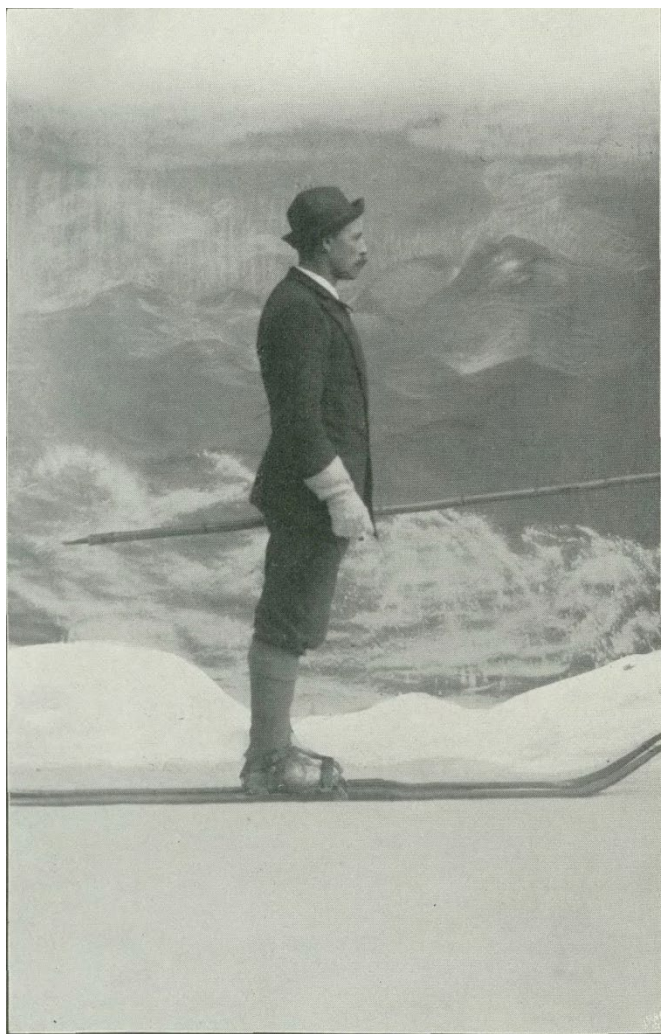

Fig. 4 Správný postoj

Fig. 4 - Správný postoj (základní postavení)

Pokud máte pocit, že stojíte pouze na bříškách prstů, aniž byste však zvedali paty z lyží, pak stojíte dobře.

Lyže by měly být postaveny vůči podkladu pokud možno vodorovně tak, aby sklonem svahu neměly tendenci ujíždět dopředu ani dozadu.

...

Chůze

Začátečník by měl jednotlivé kroky rozčleněné do dílčích fází cvičit velmi pozvolna tak, aby si neosvojil žádné bezděčné chyby. Nejčastěji mezi takovéto chyby patří: chůze se ztuhlými koleny, s topornou horní částí těla, s příliš krátkými či dlouhými kroky. Souhrnně řečeno, první pokusy o pohyb na lyžích by měly být nacvičovány tímto způsobem:

Ze správného základního postoje přejít do pozice, kdy je jedna noha nezatížena a mírně předsunuta, přičemž lyže není pozvednuta, ale posunuta dopředu; následně předsunutou lyži náhle zatížit a zadní zcela odlehčit. Energické zatížení se může udát jen tehdy, když se horní část těla předkloní a rozkročená noha se ohne v koleni tak silně, že svislice od kolena dolů směřuje asi 10 cm před špičku boty. Tím se přesune těžiště dopředu dolů a setrvá pak okamžik ve své nejnižší poloze. Následně se těžiště svisle posune ke své nejvyšší poloze opět do základního postoje. Tím se oporová noha propne v koleni a zadní zcela odlehčená noha překmitne do základního postoje,

příčemž lyže se posune sklouznutím po sněhu, aniž by se nadzvedla. V základním postoji ale tělo nesetrvá ani okamžik, nýbrž se ihned přejde do přesunutí té nohy, která právě překmitává vpřed. Jakmile se tak stane, klesá opět těžiště dopředu dolů prostřednictvím náhlého pokrčení rozkročené nohy a úplného odlehčení oporové nohy. Pohyb těžiště tedy opisuje křivku odpovídající zubům pily, přičemž stoupající linie je svislá, klesající pak šikmá. Lyžař by měl budit dojem, jako by se při každém kroku ukláněl. Začátečník udělá dobře, pokud bude nejprve provádění správného pohybu zveličovat. S rostoucí dovedností se původně kostrbatá křečovitá chůze stane plynulou a lyžař klouže lehce vpřed pružně se kolibajíc. Na rovině či v mírném klesání při každém poklesu těžiště se posune lyžař o jeden až čtyři metry vpřed. Tento pohyb jde i do kopce, ale musí se zabránit podkluzování lyží. A to nejen zcela metodicky správnou chůzí s úplným odlehčením zadní nohy, ale také tím, že dojde ke zkrácení délky jednotlivých kroků. Pokud to nestačí, je potřeba začít přidupávat a to tak, že lyže přesunuté nohy se nadzvedne takovým způsobem, aby patka byla vlečena ve sněhu a špička byla ve vzduchu. Vlastní přidupnutí se pak provádí tak, že přední část lyže se zanoří do sněhu do stejné hloubky jak zadní část. Výsledkem celého pohybu je, že se lyže nachází vodorovně s povrchem sněhu před přidupnutím. Přidupnutím se ale také zvýší přilnavost mezi lyží a sněhem, čímž se znesnadní podklouznutí.

Technika chůze vzhůru se zvolí dle struktury sněhu a zdrsnění lyží. V průměru se dá říci, že střídavá chůze směrem vzhůru proti směru tekoucí vody je možná až do asi 12 stupňů, či jinak vyjádřeno: na pět metrů vzdálenosti jeden výškový metr.

Prudší sklon již nelze zdolat přímo, nýbrž musí být překonán klikatě, traverzováním svahu. Krátké vzdálenosti v jednotkách metrů lze překonat bočním výstupem či oboustranným odvratem. Oba tyto způsoby výstupu mají ale jen nepatrné využití, neboť neumožňují dlouhotrvající nasazení.

Efektivita jízdy na stoupajících úsecích je velmi proměnlivá v závislosti na sněhových a terénních podmínkách. Na rovině lze skluz prodloužit odpichem za pomoci dvou holí, které jsou na špičkách opatřeny flexibilními kroužky zamezujícími přílišnému propadávání hole do sněhu. Pevné kotoučky jsou ale naprosto nevhodné. Technika jízdy pomocí dvou holí nemá ve střední Evropě, kde jsou vhodné sněhové podmínky povětšinou pouze na horách, valného využití.

Při stoupání se průměrně udělá asi 60 kroků za minutu a urazí vzdálenost 40 až 50 m. Rychlejší výstup je již zbytečné štvání, které nemá žádný význam ani pro vojsko, ani pro příležitostné či rekreační lyžaře. Kdo si chce s jistotou přivodit srdeční či plicní onemocnění, ten se na lyžích štve.

Putování po horách¹⁴

...

Mnozí lidé, hlavně ale obyvatelé měst, nemají ani potuchy o tom, že jejich chůze je vlastně degenerovaná tím, že je skoro výlučně uzpůsobena na chůzi po dlážděných cestách a po schodech. Ale i pro tyto jednotvárné druhy terénů je jejich chůze už zhusta chybná, protože tito lidé jen zcela nedostatečně využívají při své chůzi čtyři bezpečnostní faktory chůze, jimiž jsou: 1. oko, 2. správné našlápnutí, 3. účelné nastavení částí dolní končetiny a 4. ovládání těžiště těla... Tyto čtyři faktory by mohly chodce chránit, ale nebývají využívány, jak to dokazují tyto argumenty: 1. že na chodnících spatřujeme velmi často rozšlapané vizitky „milých“ psíčků, 2. že se velmi brzo prošouívávají podrážky, 3. že lidé nejsou schopní zaujmout stabilní postoj v tramvaji, 4. že na náledí či za bouře tak snadno upadnou... Technika chození je na tom líp u chudších vrstev než u bohatších, a to proto, že mládež bývá u chudších lidí ponechávána sama sobě, takže se nenaučí nesprávnému chození... Odrůdou městského chození je bloumání. Technika bloumání je méně otázkou hýbání nohama, je záležitostí vrhání pohledů na lidi, kteří na vás vrhají pohledy... Ten, kdo má málo času a musí mnoho přemýšlet, varuje se společnosti takového druhu, spěchá mimo ni pryč, úhořovitě hladce se vine davem, nepřehlédne při tom na dláždění žádné neřádky, a nastavuje nohu na zem „dle přírody“, nikoli „podle obuvi“...

¹⁴ Překlad K. Daněk. Citováno dle: Daněk, K.: Matěj Žďárský = Matthias Zdarsky: průkopník sjezdového lyžování z Vysočiny. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2004. S. 4.

Moderní shon po vrcholových výkonech je známkou úpadku. Události se opakují. Řecko upadlo na významu poté, když olympijské hry namísto vyrovnanosti v utváření těla začaly napřed jen trpět a pak i zavádět vrcholové výkony...

Sebeovládané putování posiluje tělo, osvěžuje ducha a podává sebehodnocení člověka. Tam, kde začíná naparování, končí veškeré putování! Jenom v niterném sepětí s přírodou se můžeme nakrátko vzdálit směšným vymyšlenostem „kulturního“ (civilizovaného) člověka. Samota je něco, z čeho je třeba mít potěšení!

Špatné životní návyky¹⁵

...

Výměna použitelného a už nepoužitelného vzduchu se v plicích odehrává při normálním tlaku vzduchu úplněji, než při nízkém tlaku vzduchu. Proto je třeba ve větších nadmořských výškách vydechovat vzduch proti tlakovému odporu, asi tak, jako by člověk chtěl sfouknout svíčky držené na celou délku paže od úst. Je zajímavé, že obyvatelé Pamíru při stoupaní do hor stále pískají. Tím stlačují v plicích vzduch, který by byl jinak příliš prořídlý, a následkem toho mohou využít lépe použitelný vzduch, který v plicích mají. My horští putovníci, jsme se už před delšími časy naučili oprostit se z pocitů dechové tísně tím, že vydechujeme proti odporu...

...

Snad vyslechne ten či onen moje volání: Prostý život se plíží, hýřivý život se řítí – do náruče smrti!

...

Nikoli cvičení o závod, ale cvičení o hodnotnost by se měla pěstovat. Závodění stojí na téže úrovni jako hazardní hry. Pro celý národ nemá vůbec žádný smysl. Jednotlivý vítěz nemá pro celý národ žádnou hodnotu, vždyť přece docela dobře

¹⁵ Překlad K. Daněk. Citováno dle: Daněk, K.: Matěj Žďárský = Matthias Zdarsky: průkopník sjezdového lyžování z Vysočiny. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2004. S. 5. Daněk titul knihy překládal jako *Falešné životní způsoby*.

mohl pocházet i z nějakého absolutně zcela degenerovaného národa.

...

Mladí usilují o vítězství v různých závodech, usilují o rekordy. Přehnaná chvála, kterou za to sklízí, dráždí pak jejich ješitnost. Ale co tím fakticky získávají? Svému tělu skýtají vývoj, který nelze označit za harmonický. Mládež by se měla dostat více ven, do volné krajiny, do lesů, sledovat přírodu. Samota buduje charakter. Moderní život je povrchní. Lidé skáčou od jednoho předmětu zájmu k druhému, protože by rádi o všem cosi věděli, rádi by přečetli všechny knihy a všechny noviny. Řekněte mladým lidem, že by se měli více věnovat tělesnému pohybu, ale žádnému sportovnímu soutěžení! Měli by žít jako proroci: hledat samotu v poušti.

Použité zdroje

Bazalka, E.: *Skigeschichte Niederösterreichs*. Waidhofen: Landesskiverbandes Niederösterreich 1977. Dostupné z: <http://noe-ski.at/wp-content/uploads/2013/08/Skigeschichtenoe1.pdf>

Budischowsky, J.: Zur Familie des Skipioniers Mathias Zdarsky (1856 - 1940). In: *Adler - Zeitschrift für Genealogie und Heraldik*. 22. Band, Heft 7, September 2004.

Daněk, K.: *Matěj Žďárský = Matthias Zdarsky: průkopník sjezdového lyžování z Vysočiny*. Nové Město na Moravě: Horácké muzeum, 2004.

Eiselsber, A. F.: *Lebensweg eines Chirurgen*. Hamburg: SEVERUS Verlag, 2010.

Erste Jahres-Bericht der mähr. Landes-Oberrealschule zu Iglau für die Schuljahre 1870/71 und 1871/1872.

Katalog der I. B. Classe vom Schuljahr 1870/71. Mährische Landes-Oberrealschule zu Iglau.

Katalog der II. B. Classe vom Schuljahr 1871/72. Mährische Landes-Oberrealschule zu Iglau.

Katalog der III. B. Classe vom Schuljahr 1872/73. Mährische Landes-Oberrealschule zu Iglau.

Katalog der IV. B. Classe vom Schuljahr 1873/74. Mährische Landes-Oberrealschule zu Iglau.

Klaus F.-J. (ed.): *Zitate Von Mathias Zdarsky*. [online].
Dostupné z: [http://www.tiwald.com/zdarsky/download/
Zdarsky_Zitate.pdf](http://www.tiwald.com/zdarsky/download/Zdarsky_Zitate.pdf)

Mühlbauer, M.: *Konzept eines virtuellen Museums am Beispiel von Leben und Werk von Mathias Zdarsky*.
Diplomarbeit. Universität Wien 2012. Dostupné z: [http://
othes.univie.ac.at/20440/1/2012-05-08_0305562.pdf](http://othes.univie.ac.at/20440/1/2012-05-08_0305562.pdf)

Pisková, R. a kol.: *Jihlava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-551-7

Wolfgang, F.: *Mathias Zdarsky*. Der Mann und sein Werk.
Lilienfeld: Bezirksheimatmuseum 1987.

Zdarsky, M.: *Alpine (Lilienfelder) Skifahr-Technik*. Berlin:
Konrad W. Mecklenburg vormals Richter'scher Verlag, 1908.

Webové stránky

Mathias Zdarsky – Archiv: www.tiwald.com/zdarsky

Obec Kožichovice: www.kozichovice.cz

Zdarsky-Ski-Museum: www.zdarsky-ski-museum.at

Jakub Novotný

Matěj (Mathias) Žďárský
(Portrét moravského rodáka, učitele, lyžaře, záchranáře
a inovátora)

Ediční řada IGLAVIA DOCTA, svazek VIII.

Vydala Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2014

Vydání první

Grafická úprava: akad. malíř V. Netolička (první kresebný
návrh obálky)
Lukáš Mikula

Tisk: AMAPRINT-Kerndl s.r.o.

Náklad 150 výtisků

ISBN 978-80-88064-01-5